

Rongáljunk-e könyveket?

Talán első hallásra furcsa egy nevében is könyvet, könyvtárat tartalmazó folyóiratban ilyen címmel indítani. Itt most nem könyvégetésekre gondolok, és nem is arra, amit annak idején Hans Martin Fagerli mondott Oslóban a magyar könyvtárosoknak, hogy tudniillik ő rendszeresen széttep egy-egy könyvet a könyvtárosszervezők évfolyamai szeme láttára, hogy vegyék észre: a könyv nem szent telen, és igenis, a legtöbb dokumentumpéldány életében elkövetkezik az, hogy meg kell semmisíteni. Nem is arra a szükségből alkalmazott könyvtárosi szokásra, hogy a selejtezés törvényileg előírt hosszú és a munkaidő miatt hihetetlenül drága proceduráját kikerülve a polcra hűs éve le nem vett könyvnek néhány lapját kitépve „megrongálódott dokumentum!” felkiáltással egyszerűen, selejtként törli az állományból. Szóval nem ilyen drasztikus megoldásokra gondolok. Inkább arra, hogy a könyv – vagy dokumentum – élettartamát figyelembe véve hogyan tudjuk azt a leghasznosabbá tenni. Ennek érdekében feltehetően érdemes mindent elkövetni azért, hogy a lehető legjobb elérhetőségnek és használhatóságnak örvendjen. Ezért szükséges időnként a „rongálás” eszközához folyamodni. Maga a szó azonban még mindig magyarázatra szorul. Elárulhatom: nem tőlem származik. Első igazgatói figyelmeztetésemből kölcsönöztem a kifejezést: megrongáltam a könyvet. S hogy ez mit takart?

- ❶ Nem egy könyv úgy kerül ki a nyomdából, hogy nem szakember tervezte, és a kiadó még arra sem figyel, hogy a gerinccre nyomtassanak címet. (Ha ugyanis nyomtatnának, akkor a gyártás során még jobban kellene figyelni.) Így viszont a hozzáférhetősége csökken. Ezzel kapcsolatban végeztünk egy felmérést, amely ugyan nem volt tudományos igényű, de arra jutottunk, hogy egy zárt raktárban ugyanannak a címnek több példánya (kiadása) közül négyszer több kölcsönzés esett egy gerinccímmel rendelkező dokumentumra, mint gerincfelirat nélküli társára. Fogtam tehát magam, és kapitális betűkkel tollal vagy filctollal felírtam az utóbbiak gerincére a címet és a szerzőt.
- ❷ A másik vétkem, amellyel kiérdemeltem a figyelmeztetést, az volt, hogy a szótárak gerincére – filctollal – betűregisztret készítettem. A használatot természetesen ebben az esetben is figyeltem: az olvasók egyértelműen az ilyen. „rongált” példányokat keresték. Azelőtt Nyugaton kiadott, utóbb itthon is elérhető szótárak gerincén szintén láttam hasonló – de gyári – szolgálatot.
- ❸ A harmadik húzásomat viszont nem vették észre, ugyanis a könyvtár könyvkötőjével titoktartásban egyeztünk meg. Az egyik fontosabb, puhakötéses statisztikai adattár fél centi híján nem fért be állítva a könyvespolcra. Ezért a könyv aljából és tetejéből – titokban – a könyvkötészetten levágattam annyit, hogy a tartalom bármilyen csorbulása nélkül könnyen beférjen állva a polcra.

Ha elfogadjuk azt, hogy a használók azért térnek be a könyvtárba (akár ténylegesen, akár virtuálisan) hogy munkájukhoz, tanulásukhoz információt vegyenek magukhoz, akkor másodlagos vagy sokadrangú kérdés maga a hordozó. Ha pedig mégis kérdés, akkor a használhatóság a legfontosabb szempont, pl.: van-e benne kép, fénymásolható-e, a keresett téma se túl hosszasan, se túl röviden legyen benne stb. A könyvtáros szereti, ha látható a gerinccím, a kézikönyvben van tárgymutató, névmutató. A könyv ebbéli minőségén a legtöbb esetben nem lehet kinyomtatás után változtatni. Ám ha mégis lehet, a könyvtáros a használók érdekében megteheti.

Talán kiderült az eddigiekből, de azért talán nem árt hangsúlyozni, hogy e „rongálási” tevékenységet nem a megőzésre szakosodott állományokban, múzeum-könyvtárakban tartom követendő magatartásnak. Bár az is tény, hogy a könyvtörténet feljegyz nem egy esetet, amikor a könyvet eredeti borítójától megfosztva kolligátumként – más művekkel összekötve – használták tovább. Arra is akad bőven példa, hogy a könyv századokkal ezelőtti olvasóinak belefirkantásai mekkora művelődéstörténeti értékkel bírhatnak, főleg például hagyatékok esetén. E tevékenység kettősségéről a minap olvastam: „Kit ne bosszantott volna, hogy *valaki* összefirkált egy könyvet előtte? Pedig az ismeretlen kommentátor küzdelme a megértésért megkerülhetetlen társ lett egy-egy szövegben. Máig hálával gondolok arra a rigorózus kantiánus elmére, aki Hegelt olvasta előttem. Szép akkurátusan megdolgozta, és ha valahonnan, hát tőle tudom, mit jelent a hypertext, paratext, az intertextualitás, a palimpszeszt. Hegyes fekete ceruzát használt. Többféle jegyzetet helyezett el: hol egyetértésének adott kifejezést, hol kritikai távolságtartásának, alkalmanként megadott irodalmi forrásokat. Azóta sem tudom, hogy magának dolgozott-e.”*

Mindezek hallatán nem veszek bátorságot ahhoz, hogy – legalábbis a könyvtári – könyvekben hasonló kommentárok, kiemelések szerzője váljon belőlem. A példa azonban arra ösztönöz, hogy a könyvet továbbra is eszköznek tekintsem, melynek célja a használói célcsoport elégedettségének növelése. S ha a könyvtáros chhez hozzájárul, bizonyos kivételektől eltekintve minden bizonnyal helyesen jár el.

Mikulás Gábor

* Memex: a könyvbe zárt tudás a 21. században / György Péter. – Budapest : Magvető, © 2002. 16. p.